Зборник радова Економског факултета, 2011, 5, стр. 305-317
Рад примљен: 02. новембар 2010.
Received: 02 November 2010.

УДК/UDC 368.91:005.334
Стручни рад
Professional paper

Мира Пешић - Андријић

Економски факултет,
Универзитет у Источном Сарајеву,
БиХ

✉ mira.pesicandrijic@ekofis.org

ФИНАНСИЈСКЕ ИНФОРМАЦИЈЕ – ОСНОВА ЗА УПРАВЉАЊЕ РИЗИЦИМА ЖИВОТНОГ ОСИГУРАЊА

FINANCIAL INFORMATION AS BASIS FOR LIFE INSURANCE RISK MANAGEMENT

Резиме: *У раду се обрађују информације финансијске природе, прецизније казано, извори и њихово коришћење у дјелатности животног осигурања. Истакнута је специфичност финансијског рачуноводства животног осигурања као извора ових информација. Специфичност проистиче из особине стохастичности и дугорочности животног осигурања. То значи да финансијски подаци и показатељи треба да омогуће доношење пословних одлука за ефикасно управљање ризицима животног осигурања у дужем року, то јест, морају се доносити одлуке за будућност. Зато се може закључити да рачунодствени подаци, који се уобичајено узимају као детерминистичке величине, ипак у рачуноводству животног осигурања имају значајан степен стохастичност.*

Кључне ријечи: *финансијске информације, ризици животног осигурања, управљање ризицима, специфичности рачуноводства, финансијски извјештај, биланса, финансијски показатељи.*

ЈЕЛ класификација: *G22, G11, G32, C02*

Summary: *This paper discusses the financial information, accurately speaking, their sources and their use in the life insurance. The paper points out the specificity of financial accounting in life insurance as a source of these pieces of information. The specificity arises from the stochastic properties and long-term life of life insurance. This means that the financial data and indicators should enable decision making to effectively manage the risks of life insurance in the long run, that is, decisions must be made for the future. Thus, one may conclude that accunting data normally taken as deterministic measures, have a significant degree of stochastic in life insurance accounting.*

Key words: *financial information, the risks of life insurance, risk management, specific accounting, financial statements, balance sheets, financial indicators.*

JEL classification: *G22, G11, G32, C02*

1. УВОД

Осигурање је узајамно намиривање многобројних на исти начин угрожених субјеката, гдје угроженост настаје случајно и може се процијенити. Бит осигурања је исплата новчаних средстава из фонда који је формиран од уплата, премија, свих лица који су судионици у датој врсти заједнице ризика. Из тога произлази да је задаћа осигурања да бројне опасности којима су изложени осигураватељи прерасподијели на све осигуранике и да осигуранику штетнику исплати накнаду за претрпљену штету или уговорени новчани износ, сагласно закљученом уговору о осигурању.

Животно осигурање је посебна врста осигурања, са својим специфичностима. Оно је дугорочно и штедно осигурање на дати износ којим се користи лично осигураник или се, у случају смрти, њоме користе његови насљедници. Животно осигурање је, у бити, финансијско покриће ризика живота, вјероватноће живота. Свим

ризицима заједничко је што је корисник осигурања за случај наступања осигураног случаја обештећен до уговореног износа или осигураник доживљењем добија укамаћене уплаћене уплате.

Ризици животног осигурања за осигураника, које директно може укључити у облигациони однос осигурања (уговор), су: случај доживљења, случај смрти и мјешовито осигурање (случај доживљења и смрти). Међутим, постоје и ризици осигураватеља који могу значајно утицати на финансијске ефекте осигурања, а посебно на стварну вриједност уплате и полице животног осигурања. Тако, на примјер, постоје ризици привредног окружења, као што су: ризик каматне стопе урачунате у уплату, ризик пада вриједности имовине, катастрофални ризици, системски ризици који угрожавају пословање финансијских институција и тиме осигуравајућег друштва. Ови ризици су изван утицаја осигураватеља. Осигураватељ је, без обзира на врсту ризика и могућност утицања на њих, приморан управљати цјелином ризика у свом пословању. За остварење те задаће мора имати ваљане и поуздане финансијске информације.

2. СПЕЦИФИЧНОСТИ РАЧУНОВОДСТВА ЖИВОТНОГ ОСИГУРАЊА

Финансијске информације, које су нужне за пословно управљање животним осигурањем, траже специфично рачуноводство у односу на рачуноводство других привредних субјеката. Та посебност се огледа у исказивању имовине у биланси, начину њена вредновања и терминологији која се примјењује у рачуноводству и финансијама осигурања. У осигурању је потребна, на примјер, примјена начела преноса уплата; одговарајући дио уплата се преноси у наредну годину, а обрачунава се у текућој обрачунској години. Исто тако, настале текуће штете се покривају уплатама обрачунске године, али се укључују и раније настале неплаћене штете и штете које нису пријављене у години настанка. За све ове штете формира се резерва штета. Тако настале штете укључују плаћене штете, резерву штета и трошкове за ликвидацију штета. Издаци за ликвидацију штета укључују трошкове утврђивања и процјењивања штета, трошкове остваривања регресних захтјева, судске трошкове, трошкове вјештачења и друге трошкове. Декле, рачуноводство треба осигурати да се сви трошкови вежу за остварени приход у тренутку њихова настанка.

Осигураватељ остварује приход и добит из преузимања ризика и улагања привремено слободних средстава и све финансијске трансакције исказује засебно за животно осигурање. Позитиван резултат из послова преузимања ризика настаје као вишак наплаћених уплата, с обзиром на исплаћене штете и трошкове, а позитиван резултат из улагања средстава настаје из временске разлике остварених прихода и њиховог кориштења за исплате осигурања. Резултат из преузимања ризика се одређује за сваку врсту осигурања засебно, а како се резултат може утврдити након времена излагања ризику и исплата штета (то јест, након испуњења свих обавеза из уговора о осигурању), он се процјењује.[1] На основу резултата осигурања, осигураватељ оптимизира свој портфолио и усмјерава га у послове у којима остварује најбоље финансијске резултате. Остварени приходи су остварене камате на пласирана средства, камате на средства по виђењу и остали приходи улагања.

Расходи по основу обављања дјелатности су: трошкови продаје, трошкови маркетинга, утрошени материјали и енергија, трошкови услуга, амортизација, дневнице, трошкови превоза, накнаде по колективном уговору, репрезентација, бруто плате, остали трошкови.

Резултат може бити позитиван или негативан, па је добит у осигурању позитивна разлика пословања остварена из свих наведених активности. Међутим,

[1] Ради обрачуна добити за текућу годину.

резултат осигуравательевог пословања из наведених извора се исказује у финансијским извјештајима одвојено.

Активности преузимања ризика и улагања привремено слободних средстава се добро надопуњују, па тако осигураватељ може, у силазној фази циклуса уговарања осигурања, појачаном активношћу улагања, остварити позитиван резултат и обрнуто.

Резултат који осигураватељ остварује улагањем привремено слободних средстава утиче на одржавање стабилности портфолија, па је често добит из улагања већа од добити остварене преузимањем ризика. Осигуравателју то омогућава снижење уплате и повећање конкурентности на тржишту.

Треба нагласити да је концепт израчуна добити у осигурању „споран", јер се процјењује. Обрачуната висина добити овиси у великој мјери о процијењеним преносима уплата и резерви будућих исплата. Наиме, одређивање преносних уплата и резерви штета директно утиче на оцјену и квалитет добити у животном осигурању.

За оцјену добити треба што објективније процијенити резерве и будуће штете; ако су резерве штета потцијењене, биће исказан финансијски мањак, губитак, а ако су прецијењене појавиће се добит. Добит или губитак не припадају тој пословној години. То значи да ће пословање текуће године бити исказано искривљено. Због тога осигураватељ дисконтује резерву штета, чиме добија објективну висину очекиване исплате. Ако штете нису дисконтоване, пренијеће се у наредну годину већи износ за покриће штета од потребног. Резерве штета ће бити прецијењене и тиме ће се у идућој години пословање показати профитабилнијим, док ће у текућој години добит бити мања од остварене. На тај начин рачуноводствене информације и показатељи пословања неће исказати стварне пословне резултате.

Специфичност утврђивања резултата у животном осигурању произлази из дугорочности уговора о осигурању. Резултати пословања у текућој години исказују се као вишак имовине над обавезама, дакле као резултат између вриједности имовине и садашње вриједности очекиваних будућих обавеза по свим уговорима. Утврђивање резерве, то јест износа који је потребан за покриће будућих обавеза, је високо стручан и методолошки сложен посао којим се баве актуари. Финансијски резултат у животном осигурању се утврђују као разлика укупне вриједности имовине утврђене по тржишним цијенама на крају пословне године и утврђене резерве. Финансијски вишак се распоређује осигураницима, дионичарима и фондовима осигураватеља.

У животном осигурању позитиван резултат се остварује када је стварна смртност нижа од очекиване, трошкови или откупи осигурања мањи од очекиваних и каматна стопа већа од укалкулисане у уплате. Животна осигурања су послови на дуги рок и стога висина уплате за осигурање садржи урачунате приходе од улагања привремено слободних средстава. Утврђивање резултата животног осигурања, и по том основу, је специфично.

Дакле, добит у осигурању живота, као вишак прихода над расходима настаје из: а) добити остварене из камате, б) добити остварене из смањене смртности и в) добити неоствареног откупа.

а) *Добит из остварене камате* настаје из разлике каматне стопе урачунате у уплату осигурања и каматне стопе која се очекује постићи улагањем средства математичке резерве. Приликом одређивања каматне стопе за израчун уплате, осигуравателји живота бирају нижу каматну стопу коју ће моћи остварити у току цијелог трајања осигурања.

б) *Добит из смањене смртности* може се остварити, јер се израчун уплате за осигурање заснива на таблицама смртности, а то су емпиријске, историјске, стопе смртности. Како очекивана, таблична, смртност може бити већа или мања од стварне, могуће је остварити добит по овом основу.

ц) *Добит неоствареног откупа* настаје када осигураник откаже осигурање у првим годинама трајања осигурања, а то је период у којем нема право на откуп. Добит чине извршене уплате до раскида уговора.

Највећи дио добити у животном осигурању проистиче из улагања привремено слободних средстава. Зато у почетним годинама трајања животног осигурања, нето добит је нижа, чак и негативна, а што је резултат високих трошкова прибаве. Разлог томе је што се ови трошкови урачунавају у будуће уплате и амортизују у току трајања осигурања.

3. ФИНАНСИЈСКИ ИЗВЈЕШТАЈИ ОСИГУРАВАТЕЉА

Осигуравatељи, као и други привредни субјекти, резултат свог пословања исказују у годишњим финансијским извјештајима. Они представљају финансијске информације прилагођене корисницима, а то су, прије свега, дионичари, порезници, државни надзорни орган, берза. Финансијски извјештај друштва за осигурање представља скуп извјештаја прописаних законом, а заснованих на међународним стандардима финансијског извјештавања и рачуноводственом стандарду друштва за осигурање које доноси Агенција за надзор осигуравајућих друштава.

Финансијски извјештај предочава имовину, потраживања, капитал, обавезе, добит или губитак, прилив и одлив средстава друштва за осигурање за дати обрачунски период и чине га: а) *биланс* која садржи систематски преглед стања имовине, капитала, обавеза и потраживања на дан обрачуна; б) *рачун добити и губитка* који исказује приходе и расходе и финансијски резултат у датом обрачунском периоду пословне године; в) *извјештај о стању и промјенама на капиталу и резервама*; г) *извјештај о новчаним токовима* и д) *биљешке уз финансијске извјештаје*.

Финансијски извјештаји треба да пруже истинит, поуздан и непристрастан преглед имовине, обавеза, капитала, промјену финансијског положаја и финансијски резултат, добити или губитка. Приликом израде финансијских извјештаја треба се придржавати општих начела процјене позиција: опрезност, преваге бити над формом, материјално значајних позиција, појединачне процјене и временске повезаности позиција у биланси. Претпоставке на којима почива састављање извјештаја су: пословање на неограничен период, досљедност и познавање пословних догађаја у тренутку настанка. Финансијски извјештаји осигуравајућих друштава једном годишње подлијежу ревизији.

Ради правилног приказа финансијског положаја и резултата пословања, потребно је да осигуравајуће друштво донесе и усвоји општу рачуноводствену политику[2] и рачуноводствену политику која одређуе правила и поступке. Ова правила и поступци утврђују начин: а) признавање прихода од уплате осигурања; б) признавање трошкова прибаве; в) признавање издатака за штете; г) утврђивање износа резерви; д) утврђивање добити од улагања; ђ) извјештавање по сегментима; е) методе обрачуна амортизације, реосигурања, најамнина и друго; ж) обрачуне резерви дугорочних осигурања.

Ова политика и правила доносе се и објављују и могу знатно утицати на пословање и финансијски резултат осигуравatеља. Све промјене усвојене рачуноводствене политике, које имају важнији учинак у текућем обрачунском периоду, треба објавити и квантификовати њихов учинак. Политику признавања и методе

[2]Рачуноводствена политика представља скуп интерних прописа који обухватају начела, основе, конвенције, правила и поступке који су усвојени приликом састављања и презентовања основних финансијских извјештаја.

обрачуна прихода и расхода у осигурању, као и мјерила за утврђивање преносних уплата и резерви штета, објављује агенција за надзор осигуравајућих друштава.

3.1. Биланс стања

Биланс стања је битан извор финансијских информација о пословању осигуравајућег друштва. То је исказ стања средстава и обавеза осигураватеља на крају календарске, пословне, године, а садржи и пословни резултат исказан добити или губитком. Дијелови биланса су (1) *актива* која исказује имовину, употребу капитала, и (2) *пасива* која извјештава о изворима капитала који осигуравајућем друштву стоји на располагању, а може бити властити и туђи (обавезе).

Анализом појединих ставки у билансу, анализом њиховог односа са другим ставкама, омогућује њихово правилно вредновање. Биланс животног осигурања је специфичан са становишта израчуна ставки у билансу. Наиме, на садржај и висину ставки биланса утичу финансијски ефекти пословања протеклих и будућих обрачунских периода

(1) *Актива биланса* исказује новчану и неновчану имовину која је претежно дугорочног карактера. Имовину осигуравајућег друштва чине државни вриједносни папири, дионице, обвезнице предузећа, хипотекарни кредити, некретнине, те други облици финансијске имовине и мањи дио неновчане, материјалне, имовине. Ипак, билансна ставка готовог новца је, због дугорочности послова, мања код осигураватеља него код других финансијских институција. Осигуравателји привремено слободна новчана средства улажу у државне вриједносне папире и дионице, а ријетко у хипотеке и некретнине, а разлог је природа пословања. Наиме, државне обвезнице, обичне и преференцијалне дионице, представљају врло ликвидне и утрживе финансијске инструменте који се могу продати на секундарном тржишту у врло кратком року без губитка.

У билансу, обвезнице и хипотеке књиже се по амортизованој вриједности, а обичне дионице по тржишној вриједности. Овај поступак статутарног књиговодства придоноси већој стабилности књиговодствене вриједности активе осигураватеља живота, а посебно што су обвезнице значајнији дио портфолија улагања. Наиме, вриједност имовине осигуравајућег друштва у пословима животног осигурања није значајно осјетљива на флуктуације.

За потпуније сагледавање специфичности послова животног осигурања исписаћемо примјер биланс осигуравајућег друштва.

Биланс осигураватеља живота (Вилијамс и други 1995)

А) Актива (*имовина*)	*Структура* (*%*)
Државне обвезнице	9%
Корпоративне обвезнице	36%
Корпоративне дионице	9%
Хипотеке	24%
Некретнине	4%
Остала имовина	17%
УКУПНО	100%
Б) Пасива (*обавезе и капитал*)	
Резерве	82%
Остале обавезе	11%
Укупно обавезе	92%
Капитал	8%
УКУПНО	100%

Средстава математичке резерве и властитог капитала су најквалитетнији извор средстава за улагање. Осигуравајуће друштво које врши осигурања за која је нужно постојање математичке резерве, дужно је обликовати имовину за покриће математичке резерве и њоме управљати одвојено од друге имовине. Вриједност средстава за покриће математичке резерве треба у сваком тренутку бити најмање једнака висини траженог покрића обавезе које обухвата математичка резерва. Ова привремено слободна новчана средства осигуравајуће друштво дужно је улагати у складу са законом о осигурању, чиме је загарантована сигурност, исплативост и одговарајућа разноврсност улагања. Слободна новчана средства морају бити квалитетно уложена, како би се, већом дисперзијом и прецизнијим дефинисањем намјене улагања, ризик улагања смањио на најмању мјеру, што се посебно односи на улагања средстава животних осигурања која имају карактер дугорочне штедње.

За успјешно пословање осигураватеља, одлучујућу улогу има његов властити капитал који је основа његове сигурности и континуитета пословања. Својим капиталом, осигураватељ јамчи исплату обавеза, па је зато властити капитал и средство заштите осигураника.

Ако је висина уплата, односно математичке резерве, неадекватна или је дошло до пада вриједности имовине, осигураватељ може доћи у ситуацију да није у стању измирити своје обавезе и његов пословни, односно, технички резултат би био негативан, то јест постао би инсолвентан.

(2) *Пасива биланса* осигуравајућег друштва исказују *обавезе* и *капитал*. У структури пасиве доминирају резерве и оне вишеструко премашују висину капитала осигуравајућег друштва, а њихова основа је математичка резерва.

Обавезе осигуравателља су специфичне у односу на друге привредне субјекте. То су резерве и, у релативно ниском износу, остале обавезе, а служе за покриће исплата по наступу осигураног случаја. Резерве осигуравајућег друштва формирају се од уплата осигурања и служе за покриће будућих обавеза из осигурања и губитака на осигураним ризицима који су преузети. Према прописима о осигурању, осигуравајуће друштво је дужно обликовати сљедеће врсте резерви осигурања: а) преносне уплате, б) бонуси и попусти, в) штете, г) математичка резерва.

а) Резерве за преносне уплате формирају се у висини дијела обрачунате уплате који се односи на покриће осигурања за период осигурања након обрачунског периода за који се обрачунава резерва.

б) Резерве за бонусе и попусте утврђују се у висини износа на чију исплату имају право осигураници, на основу права на учествовање у добити из њихових осигурања и других права на основу уговора о осигурању (бонуси), будуће дјелимично снижење уплате (попусти) и повратак дијела уплате за непотрошено вријеме осигурања због привременог престанка осигурања.

в) Резерве штета се планирају у висини процијењених обавеза које је осигуравајуће друштво дужно исплатити на основу оних уговора о осигурању код којих је осигурани случај наступио прије краја обрачунског периода, укључујући све трошкове који на основу тих уговора терете осигуравајуће друштво. Ове резерве морају обухватати процијењене обавезе за већ настале, али још непријављене штете.

г) Математичка резерва се формира кумулирањем штедне уплате, дијела уплате осигурања који служи за покриће ризика у каснијим годинама осигурања. Њену висину чине садашње вриједности процијењених будућих обавеза друштва за осигурање, које су садржане у уговору о осигурању, умањене за садашњу процијењену вриједност будућих уплата, које ће бити остварене на основу о осигурању осигурања.

Капитал осигуравајућег друштва састоји се из а) основног капитала и б) допунског капитала.

а) Основни капитал чини збир вриједности: основни капитал друштва уплаћен на основу редовних дионица, резерве капитала које се не односе на обавезе осигурања и

пренесена добит након одбитка дивиденди које се исплаћују. Од израчунатог збира вриједности одбијају се ставке: откупљене властите дионице, нематеријална имовина, пренесени губитак и губитак текуће године.

б) Допунски капитал чини збир вриједности: основни капитал уплаћен на основу кумулативних повлаштених дионица, подређени дужнички финансијски документи, резерве капитала повезене са кумулативним повлаштеним дионицама и друге ставке.

Основни и допунски капитал осигуравајућег друштва су основа сигурности и континуитет његовог пословања. Капитал друштва јамчи уредну исплату обавеза и средство је заштите осигураника.

3.2. Рачун добити и губитка

Рачун добити и губитка један је од битних финансијских извјештаја који показује: а) приходе, б) расходе и в) финансијски резултат обрачунског период, то јест пословне године.

Приходи и расходи утврђују се по начелу настанка пословног догађаја. То значи да се признају, узимају као приход и расход, када су настали, а не када је новац стварно примљен или исплаћен. За утврђивање финансијског резултата у осигурању примјењује се начело годишњег разграничења. Ово начело налаже да се сви приходи и расходи приписују пословној години на коју се односе. Тако се дио прихода од уплате временски разграничава израчуном преносних уплата, а преостали дио се признаје као уплата текуће обрачунске године и назива се мјеродавна уплата. Разграничени приходи преносе се у идући обрачунски период.

Према истом начелу, у расходе се признају настале штете, то јест ликвидиране штете које се односе на уплату текуће године. За настале и пријављене или настале и непријављене штете које нису ликвидиране у обрачунском периоду, формира се резерва, јер се очекује да ће у сљедећем обрачунском периоду бити ликвидиране и тако теретити рачун добити и губитка. Математичка резерва осигурања живота обликује се за дугорочне полице о осигурању до датума обрачуна.

а) Приходи животног осигурања садрже: зарађене уплате и приходе од улагања.

Зарађена уплата је (1) зарачуната бруто уплата животних осигурања и (2) уплата предана у реосигурање.

(1) Зарачунате бруто уплата животног осигурања укључује све уплата које су наплаћене до краја обрачунског периода, без обзира односе ли се ти износи у цијелости или дјелимично на касније обрачунске периоде. У животним осигурањима евидентира се потраживање за доспјелу ненаплаћену уплату, а у приходе се уноси само наплаћена уплата. Разлика између доспјеле ненаплаћене и наплаћене уплате евидентира се на разграничења, одгођено признавање прихода.

(2) Уплата предана у реосигурање обухвата доспјеле уплате осигурања уплаћене у реосигурање. Сврха реосигурања је да осигуравателју покрије онај дио преузете обавезе из уговора о осигурању, коју не може покрити расположивим средствима. Ова позиција умањује властите приходе.

Приходе од улагања животних осигурања сачињавају: (1) приходи од повезаних предузећа и предузећа са учествујућим интересима, (2) приходи од других улагања, (3) приходи од повећања вриједности, (4) добици од продаје улагања и нереализовани добици код улагања.

б) Расходе животног осигурања сачињавају: издаци за осигуране случајеве, издаци за повратак уплата, математичка резерва животног осигурања, пословни расходи и трошкови улагања.

Издаци за осигуране случајеве су нето реосигурање, издаци за штете, промјене у резервама за штете и удјели реосигурања у издацима и резервама штета. Издаци за штете у животним осигурањима су исплате за уговорене своте по доживљењу,

уговорене своте за смрт и уговорене своте за откуп. Промјене у резервама за штете исказују разлику између резерви за штете претходне и текуће године. Удјели реосигуравателја у издацима и резервама за штете чине учешће у резерви реосигуравателја за пријављене, а неликвидиране штете по полицама које су пренијете у реосигурање. По закљученом уговору о реосигурању, реосигуравателј је обавезан осигуравателју надокнадити свој удио у дијелу ризика који је преузео у своје покриће. Издаци за поврате уплата су бонуси који овисе о резултату и обухватају износе на терет обрачунског периода, који припадају уговаратељу или кориснику осигурања. Укључују износе намијењене повећању техничких резерви (за те намјене) или смањење будућих уплата (уколико потичу из добити цијеле или једног дијела дјелатности), када се одбију резервни износи у ранијим обрачунским периодима који више нису потребни. Поврат уплата који нису овисни о резултату (попусти) обухватају износе који представљају дјелимични поврат уплата на основу резултата појединог уговора о осигурању. Математичка резерва животног осигурања је разлика између садашњих вриједности свих будућих обавеза осигуравателја, по уговорима из осигурања живота и садашње вриједности свих будућих обавеза уговаратеља осигурања, по тим уговорима. Израчунава се начелима и методама актуарске математике. У рачуну добити и губитка, математичка резерва се евидентира као разлика између стања утврђеног на дан обрачуна и стања утврђеног у претходном обрачунском периоду. Пословни расходи укључују трошкове набаве и трошкове управе. Први укључују директне трошкове (провизије заступницима, трошкови испостављања докумената о осигурању и трошкови запослених у набави) и недиректне трошкове (трошкови реклама, трошкови везани за обраду понуда и издавање полица). Трошкови управе садрже трошкове прикупљања уплата, управљања портфолијом, издатака за запослене, трошкове материјала, енергије, услуга и амортизацију основних средстава. Трошкови улагања средстава животног осигурања садрже трошкове управљања улагањима.

3.3. Извјештај о стању и промјенама на капиталу и резервама

Након утврђивања билансе и рачуна добити и губитка, сачињава се извјештај о стању и промјенама на капиталу и резервама. Он приказује стање уписаног капитала, резерви сигурности те добити и укупног износа ових ставки на крају обрачунског периода.

3.4. Извјештај о новчаним токовима

Извјештај о новчаним токовима садржи информације о промјенама финансијског положаја друштва за осигурање у обрачунском периоду. У извјештају о новчаним токовима приказује се ток новца за проматрану, као и за претходну годину, а садржи: новчане токове из пословних активности, новчане токове из инвестицијских активности и новчане токове из финансијских активности. Новчани токови из пословних активности произлазе из директних пословних активности и осталих пословних активности. Новчани токови из инвестицијских активности исказују промјене и стања: земљишта и зграда, улагања, датих кредита, осталих вриједносних папира, депозита код банака и нето новчаних токова из инвестицијских активности. Новчани токови из финансијских активности су исплаћене дивиденде и нето новчани ток из финансијских активности.

На основу овако утврђених новчаних токова из пословних активности, инвестицијских активности и финансијских активности израчунава се *нето повећање* (*смањење*) *новца* тако што се саберу стања ова три новчана тока.

4. БИЉЕШКЕ УЗ ФИНАНСИЈСКЕ ИЗВЈЕШТАЈЕ

Биљешке уз финансијске извјештаје садрже детаљније образложење појединачне позиције рачуна добити, губитка, биланса и тока новца. У биљешкама се посебно образлажу поступци израчуна преносних уплата, резерве штета, резерве за колебање штета, за повратак дијела уплате и приједлога расподјеле добити.

У биљешкама уз рачун добити детаљно су описане и објашњене саставнице прихода, расхода и добити. Тако биљешке појединачно исказују приходе животног осигурања: зарачунате уплата (правне особе, физичке особе, стране особе), уплате предане у суосигурање и реосигурање (уплате суосигурања, уплате реосигурања), промјена резерви преносних уплата (преносна уплата текуће године, преносна уплата претходне године), приходи од улагања и остали приходи. Такође, на исти начин *исказани* су расходи: исплате по уговорима животног осигурања, ликвидиране штете, промјена резерви, пословни расходи, трошкови улагања, остали издаци, порез на добит, зарада по дионицама

Биљешке уз биланс образлажу позиције биланса, а то су: набавна вриједност, исправка вриједности и садашња вриједност основних средстава; улагања у повезана друштва; остала финансијска улагања; потраживања из непосредних послова осигурања (бруто потраживања за уплате, исправка вриједности; потраживања из послова реосигурања; остала потраживања (остала бруто потраживања, исправка вриједности); остала имовина (залихе, новац у банци и благајни); плаћени трошкови будућег периода и недоспјела наплата; капитал (уписани капитал, капитал уписан у регистар суда, капитал у дионицама са номиналом дионице, власничка структура капитала); број дионичара и релативна вриједност удјела у капиталу; резерве; добит текуће пословне године; преносне уплате; математичка резерва животног осигурања са удјелом реосигурања; остале обавезе; одгођено плаћање трошкова и приход за наредни период.

5. АНАЛИЗА ФИНАНСИЈСКИХ ИЗВЈЕШТАЈА

У анализи финансијских извјештаја осигуравајућих друштава примјењују се различити поступци засновани на упоређивању података и њиховом рашчлањивању. У упоређивању финансијских извјештаја примјењује се поступак хоризонталне анализе, док се помоћу вертикалне анализе рашчлањује и одређује структура финансијских извјештаја.

Финансијским показатељима, као исказом финансијске анализе, претварају се подаци из финансијских извјештаја у информације важне за управљање ризиком животног осигурања, а заснивају се на компарацији података из финансијских извјештаја и на структурној анализи.

Финансијски извјештаји садрже четири основне скупине показатеља и то су показатељи: 1) солвентности, 2) ликвидности, 3) ефикасности и 4) профитабилнсти.

Уобичајени стандардни финансијски показатељи нису погодни, довољно добри, за анализу финансијског пословања животног осигурања. Разлог су специфичности ове дјелатности. Тако, на примјер, осигуравателји не користе дуг за финансирање, али „посуђују“ новац од својих осигураника коришћењем резерви за покриће будућих обавеза по уговорима о осигурању. Такође, само је релативно мали дио имовине у животном осигурању имобилизован у виду сталне, материјализоване, имовине и залиха.

1) *Показатељи солвентности* служе за оцјену капитализације осигуравателја у односу на обим његовог пословања, односно за утврђивање важности дуга у структури каптала осигуравателја, те су важни за инвеститоре који пласирају своја средства на

дуги рок. Солвентност је показатељ сигурности пословања осигуравателја. Осигуравателј је инсолвентан ако је његова имовина преоптерећена дуговима или се не може трансформисати у финансијска средства на вријеме како би се платиле доспјеле обавезе. Солвентност осигуравателја овиси о постојању довољног обима резерве за обавезе које се преузимају. На солвентност осигуравателја утиче макроекономско окружење и фактори као што су висина и кретање бруто домаћег производа, инфлација и каматна стопа, те пословна стратегија и одлуке менаџмента. Најважнији показатељи солвентности су: а) коефицијент задужености и б) коефицијент властитог финансирања.

а) *Коефицијент задужености* представља однос укупних обавеза и укупне активе, дакле резерви, дугорочних обавеза и одгођених плаћања трошкова и прихода будућег периода и укупне активе. Што је коефицијент мањи, то је већа вјероватноћа да ће осигуравателј моћи удовољити својим обавезама. Стога коефицијент показује колико је активе финансирано из туђих извора. Назива се и коефицијентом напетости као однос туђег и укупног капитала. Тај коефицијент је код осигуравателја доста висок, због високог удјела дугорочних обавеза за будуће неизвјесне ризике и разграничења уплате с обзиром на укупну активу друштва.

б) *Коефицијент властитог финансирања* исказује однос властитог капитала према укупној активи. Код осигуравателја коефицијент властитог финансирања је низак, посебно код оних који послују дужи низ година. Удио, пак, дугорочних обавеза је висок због високог удјела резерви.

Коефицијент властитог финансирања и коефицијент задужености заједно показују финансирање активе властитим и туђим средствима. Назива се и квотом властитог капитала.

2) *Показатељи ликвидности* казују има ли осигуравателј довољно новчаних средстава да удовољи својим доспјелим новчаним обавезама. Они су показатељи платежне способности осигуравателја и сигурности пословања. Нарочито су значајни за кредиторе и банкаре. Увид у ликвидност осигуравателја може се стећи упоредбом пласиране (инвестиране) имовине и резерве. Из дате дефиниције произлази:

$$\textit{коефицијент ликвидности} = \frac{\textit{инвестирана имовина}}{\textit{резерве штете} + \textit{резерве пријеносних уплата}},$$

показатељ текуће ликвидности:

$$\textit{коефицијент текуће ликвидности} = \frac{\textit{текући капитал (краткорочна имовина)}}{\textit{текући дугови (краткорочне обавезе)}}$$

и показатељ финансијске стабилности:

$$\textit{коефицијент финансијске стабилности} = \frac{\textit{ликвидни капитал}}{\textit{текући дугови}} \quad .$$

Коефицијент текуће ликвидности требало би бити већи од 1, а коефицијент финансијске стабилности означава уговоре осигурања који се могу одмах платити, без ослањања на даљу продају и дужнике. Под ликвидним капиталом подразумијевају се сва средства која се у кратком року могу уновчити.

3) *Показатељи ефикасности* су битни за менаџмент осигуравателја, а то су: а) *коефицијент обртаја потраживања* (однос прихода од уплате и потраживања од

купаца); б) *коефицијент наплате* (однос броја дана у години и коефицијента обртаја потраживања); в) *коефицијент учинковитости у ликвидацији штета* (однос ликвидираних и укупних штета) који показује брзину ликвидације штета.

4) *Показатељи профитабилности* указују на учинковитост управљања имовином и дугом на пословни резултат осигуравателја. Важни су за инвеститоре, менаџмент осигуравателја и кредиторе. Најважнији показатељи из ове групе је коефицијент рентабилности властитог капитала:

$$\textit{рентабилност властитог капитала} = \frac{\textit{нето добит}}{\textit{властити капитал}}$$

и коефицијент остварене марже:

$$\textit{нето профитна маржа} = \frac{\textit{нето добит}}{\textit{властити капитал}} \cdot 100,$$

а исказује остварену нето добити на 100 новчаних јединица прихода.

У извјештајима о пословању осигуравајућег друштва, поред наведених основних показатеља, израчунавају се показатељи који су специфични искључиво за животно осигурање. То су:

1) *Размјер штета* изражава релативну структуру односа, у процентима, збира ликвидираних штета, промјена резерви штета и промјена других резерви и нето зарађене уплате;

2) *Размјер трошкова* изражава структуру односа, у процентима, збира трошкова набаве, управе и других техничких издатака и фактурисане уплате умањене за дио уплате предане у реосигурање;

3) *Комбиновани размјер* је збир размјера штета и размјера трошкова и показује резултат пословања прије укључивања прихода од улагања средстава, односно инвестирања;

4) *Резултат инвестирања* је индекс који показује однос прихода од улагања умањених за издатке улагања и стања улагања;

5) *Задуженост* је коефицијент који исказује однос обавеза (резерве и остале обавезе) и укупне активе и показује степен финансирања активе средствима која су намијењена првенствено за намирење будућих обавеза према осигураницима;

6) *Коефицијент финансијске стабилности* I исказује однос дугорочне имовине и збира дугорочних обавеза (математичка резерва осигурања живота и осталих дугорочних обавеза) и властитог капитала. Показује степен финансирања дугорочне имовине из дугорочних обавеза и властитог капитала;

7) *Коефицијент финансијске стабилности* II исказује однос дугорочне имовине и властитог капитала и показује степен финансирања дугорочне имовине властитим капиталом;

8) *Показатељ опште економичности* је однос прихода и расхода;

9) *Коефицијент рентабилности капитала* је постотак који исказује однос нето добити и властитог капитала и говори колико нето добити доноси 100 новчаних јединица властитог капитала;

10) *Повратак на кориштени капитал* је постотак који исказује однос нето добити и укупне активе и показује колико је остварена нето добит на 100 новчаних јединица уложених у активи;

11) *Коефицијент обртаја активе* исказује однос прихода и укупне активе и показује колико се прихода остварује по јединици активе.

Оцјена финансијског стања и пословања осигуравајућег друштва врши се коришћењем финансијских показатеља који стављају у везу два или више финансијских података. Финансијски показатељи садрже многе финансијске податке и омогућавају увид у финансијско стање и пословање осигураватеља. Исправно коришћење финансијских показатеља имплицира њихову упоредбу са показатељима из прошлости (анализа тренда и екстраполација тренда, ради прогнозирања будућности) или упоредбу са финансијским показатељима сличних институција. Ова анализа може послужити осигураватељу да правилно оцијени своје пословање, те да на основу тога води и своју пословну политику, па да своје пословање упореди са пословањима других осигураватеља.

6. ЗАКЉУЧАК

Осигурање је узајамно намиривање многобројних, на исти начин угрожених субјеката, гдје угроженост настаје случајно и може се само процијенити. Животно осигурање је посебна врста осигурања са својим специфичностима. Оно је дугорочно и штедно осигурање на дати износ, који користи лично осигураник или његови насљедници. Животно осигурање је, у бити, финансијско покриће ризика живота, вјероватноће живота. Ризици животног осигурања укључују и ризике привредног окружења, као што су: ризик камате стопе урачунате у уплату, ризик пада вриједности имовине, системски ризици који угрожавају пословање финансијских институција и тиме осигуравајућег друштва.

Финансијске информације, које су нужне за пословно управљање животним осигурањем, траже специфично рачуноводство у односу на рачуноводство привредних субјеката других дјелатности. Та посебност се огледа у вођењу и исказивању имовине у биланси, начину њена вредновања и терминологији која се примјењује у рачуноводству и финансијским информацијама осигурања. Тако, на примјер, потребна је примјена начела преноса уплата, посебан начин обрачуна и преноса штета, формирање резерви и слично.

Осигураватељ животног осигурања остварује приход из преузимања ризика живота и улагања привремено слободних финансијских средстава. Позитиван пословни резултат настаје из вишка остварених уплата и исплата и временске разлике остварених прихода и њиховог коришћења за будуће исплате осигурања. Треба истаћи да резултат који се остварује улагањем привремено слободних средстава утиче на одржавање стабилности порфолија и често је добит из ових улагања већа од добити остварене преузимањем ризика. То омогућује осигураватељу снижење уплате и повећање конкурентности на тржишту.

Концепт израчуна добити у животном осигурању је „спорaн“, јер укључује и садржи вјероватноћу, а то значи да се процјењује. Обрачуната висина текућег пословног резултата овиси, у великој мјери, о процијењеним преносима уплата и резерви будућих исплата. Наиме, одређивање преносних уплата и резерви штета директно утиче на квалитет утврђеног пословног резултат у животном осигурању.

Финансијске информације и показатељи треба да омогуће доношење пословних одлука за ефикасно управљање ризицима животног осигурања у дужем року; морају се доносити одлуке за будућност за појаве и процесе чији је основни садржај и особина

ризик. Финансијске рачуноводствене информације у свим привредним дјелатностима се узимају детерминистичким величинама. Ипак у животном осигурању пословне финансијске информације имају значајан степен стохастичности.

ЛИТЕРАТУРА

Andrijašević, S., Petranović, V., 1999. Ekonomika osiguranja. Zagreb: ALFA.

Andrijašević, S., Račić-Žlibar, T., 1997. Riječnik osiguranja. Zagreb: Masmedija.

Andrijić, S., 2001. Matematička pričuva temeljna odrednica poslovanja osiguravajućeg društva. Banke. br. 4.

Bijelić, M., 1990. Osiguranje. Zagreb: Birotehnika.

Black, Kenneth, Skipper, Harold. 1994. Life Isurance, 12-th ed.. Englewood cliffs: Prentice-Hall.

Bodie, Z., A. Kane, A. J. Marcus. 1998. Essentials of Investments, IRWIN. Boston: McGraw Hill.

Borch, K., 1974. The Matematical Theory of Insurance. London: Lexington Books.

Carić, S., 1998. Bankarski poslovi i hartije od vrednosti. Beograd: Savremena administracija.

Daykin, C. D., T. Pentikainen, T. Pesonen, 1994. Practical Risk Theory for Actuaries. London: Champan and Hall.

Erić, D., 1997. Finansijska tržišta i instrumenti. Beograd: Naučna knjiga.

Filipović, I., 2000. Računovodstvo financijskih institucija. Split: Ekonomski fakultet.

Foley, J. B., 1993. Tržišta kapitala. Zagreb: Mate.

Frančišković, I., 1992. Osiguranje u tržišnom gospodarstvu. Zagreb: Croatia osiguranje.

Fusek, G., 2000. Upravljanje rizikom u osiguranju, Split: EFST.

Haberman S., P. Booth, R. Chadburn, R. Cooper, D. James. 1998. Modern Actuarial Theory and Practice. London: Champan & Hall.

Horne, I. C. V., Financijsko upravljanje i politika (Financijski menadžment) - 9. izdanje (prevedeno s engleskog jezika). Zagreb: Mate.

Ivanović, I., 1977. Teorija verovatnoće. Beograd: Naučna knjiga.

Livingston, M., 1990. Mony & Capital Markets-Financial Instruments & Their Uses. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

Klaić, B., 2001. Riječnik stranih riječi. Zagreb: Nakladni Zavod Matice Hrvatcke.

Kočović, J., 2000. Aktuarske osnove formiranja tarifa u osiguranju. Beograd: Ekonomski fakultet.

Krčmar, M., 2002. Finansijka matematika i metode investicionog odlučivanja. Sarajevo: Kemigrafika.

Pojatina, D., 2000. Tržište kapitala. Split: Ekonomski fakultet.

Popović, M. S., 2000. Portfolio analiza. Podgorica: Ekonomski fakultet.

Prohaska, Z., 1996. Analiza vrijednosnih papira. Zagreb: Informator.

Službene novine Federacije BiH. 2006. Pravilnik o minimalnom sadržaju revizorskog izvještaja. broj 80/06. i Službeni glasnik RS. broj 80/06.

Scott, W., 1996. Life Contigencies - Part A2. Horiot-Wat University.

Šoškić, D., 2001. Hartije od vrijednosti-upravljanje porfoliom i investicioni fondovi, Beograd: Ekonomski fakultet.

Vaughan, V., T. Vaughan T., 2000. Osnove osiguranja, Upravljanje rizicima. Zagreb: Mate.

Williams, C.A., Smith, M. L., P.C. Young, 1995. Risk management and insurance. Singapore: McGraw - Hill.